# Näringsutskottets betänkande

# 1983/84:23

**om teckning av aktier i Post- och Kreditbanken, PK-banken (prop. 1983/84:70 och 1983/84:98) och om statliga företag i övrigt**

## Ärendet

I detta betänkande behandlas

*dels* proposition 1983/84:70 (finansdepartementet) om ökning av aktiekapitalet i Post- och Kreditbanken, PK-banken;

*dels* två motioner som har väckts med anledning av denna proposition,

*dels*, i vad avser börsintroduktion och försäljning av aktier i vissa statliga företag, två motioner som har väckts med anledning av proposition 1983/84:40 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m.,

*dels* proposition 1983/84:98 om teckning av ytterligare aktier i Post- och Kreditbanken, PK-banken, m. m.,

*dels* – helt eller delvis – fyra motioner som har väckts med anledning av den sistnämnda propositionen,

*dels* – helt eller delvis – sex motioner från allmänna motionstiden år 1984, av vilka en avser överförande av vissa statliga företag m. m. i samhällelig ägo, de övriga börsintroduktion och försäljning av aktier i vissa statliga företag.

Över proposition 1983/84:70 och de av denna och proposition 1983/84:40 föranledda motionerna avgav utskottet den 8 december 1983 betänkandet NU 1983/84:12. Vid kammarbehandlingen av detta betänkande den 21 december 1983 (RD 1983/84:55 s. 113 f.) beslöt riksdagen att återförvisa ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

I proposition 1983/84:98 har regeringen framlagt förslag vilka ersätter dess förslag i proposition 1983/84:70. Formellt kvarstår dock det sistnämnda förslaget för riksdagsbehandling.

Propositionerna och motionerna behandlas i det följande.

## Proposition 1983/84:70

### Huvudsakligt innehåll

Bakgrunden till regeringens förslag är att PK-banken, där staten äger 99,96 % av aktierna, med hänsyn till kapitaltäckningsreglerna i lagen (1955:183) om bankrörelse behöver öka sitt aktiekapital, som f. n. nominellt är 633,6 milj. kr. Enligt propositionen avses detta ske genom en nyemission

till ett belopp av 116,4 milj. kr. Aktiekapitalet skulle sålunda därefter uppgå till 750 milj. kr. Det förslag som framläggs i propositionen innebär att staten skall avstå från sin företrädesrätt såsom aktieägare att teckna nya aktier och att hela emissionen i stället skall säljas över Stockholms fondbörs. Statens ägarandel skulle därmed minska till 85 %. Banken har räknat med att nyemissionen skall kunna genomföras till en betydande överkurs, så att kapitaltillskottet blir 350–450 milj. kr.

**Förslag**

Regeringen föreslår riksdagen att godkänna den av föredragande statsrådet förordade ordningen för en ökning av PK-bankens aktiekapital till 750 milj. kr., innebärande att staten avstår från den företrädesrätt till teckning av nya aktier som tillkommer staten såsom aktieägare.

## Proposition 1983/84:98

**Huvudsakligt innehåll**

I denna proposition föreslås att medel anvisas på tilläggsbudget till statsbudgeten för innevarande budgetår för att staten skall kunna teckna ytterligare aktier i PK-banken i samband med en planerad nyemission, mindre än den som har angivits i proposition 1983/84:70. Genom nyemissionen skulle bankens aktiekapital ökas till 675,8 milj. kr. Ytterligare en nyemission, varigenom aktiekapitalet ökas till 750 milj. kr., avses äga rum senare i samband med börsintroduktion av PK-banken. Det föreslås att staten därvid avstår från sin företrädesrätt att teckna nya aktier till ett sammanlagt belopp av 74,2 milj. kr. och att staten avyttrar de aktier som har förvärvats genom den först nämnda emissionen.

**Förslag**

Regeringen föreslår – i stället för vad som föreslagits i proposition 1983/84:70 – att riksdagen

1. under sjunde huvudtiteln till Teckning av aktier i Post- och Kreditbanken, PK-banken, enligt i propositionen angivna villkor på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1983/84 anvisar ett anslag av 168 800 000 kr.,

2. godkänner att staten i samband med börsintroduktion av PK-bankens aktier avstår från sin företrädesrätt till teckning av nya aktier till ett sammanlagt nominellt belopp av 74 200 000 kr.,

3. godkänner att staten i samband med börsintroduktionen avyttrar aktier i banken för ett sammanlagt nominellt belopp av 42 200 000 kr.

## Motionerna

### Yrkanden

De motioner som har väckts *med anledning av proposition 1983/84:70* är

1983/84:247 av Christer Eirefelt (fp), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om avyttring av statens aktier i PK-banken,

1983/84:248 av Lars Tobisson m. fl. (m), vari hemställs att riksdagen begär att regeringen avyttrar samtliga aktier i Post- och Kreditbanken via Stockholms fondbörs.

De motioner som har väckts *med anledning av proposition 1983/84:98* är

1983/84:2539 av Sten Svensson m. fl. (m) vari, såvitt här är i fråga, hemställs (1) att riksdagen beslutar avyttra statens samtliga aktier i PK-banken i enlighet med vad som i motionen anförts,

1983/84:2540 av Christer Eirefelt m. fl. (fp), vari, såvitt här är i fråga, hemställs (2) att riksdagen hos regeringen begär förslag till utförsäljning av statens aktier i PK-banken i samband med bankens börsintroduktion,

1983/84:2541 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen
1. avslår proposition 1983/84:98,
2. hos regeringen begär nytt förslag om höjning av aktiekapitalet i PK-banken i enlighet med vad som anförs i motionen,

1983/84:2542 av Tage Sundkvist m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utökad utförsäljning av aktier i PK-banken.

Motionerna 1983/84:2539 och 1983/84:2540 har i övrigt hänvisats till finansutskottet.

De motioner som har väckts *med anledning av proposition 1983/84:40* och behandlas här är

1983/84:100 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt avser hemställan (58) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som [i motionen] anförts om möjligheterna till börsnotering och utförsäljning av vissa statliga företag,

1983/84:107 av Erik Hovhammar m. fl. (m), såvitt avser hemställan (13) att riksdagen begär åtgärder för försäljning genom börsintroduktion av hela statens aktieinnehav i dotterföretag inom Statsföretagsgruppen i enlighet med vad som anförts i motionen.

De motioner *från allmänna motionstiden* som behandlas här är

1983/84:851 av Ulf Adelsohn m. fl. (m), såvitt avser hemställan (2) att riksdagen hos regeringen begär förslag till privatisering av statliga företag i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen,

1983/84:908 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), såvitt avser hemställan (3) att riksdagen hos regeringen begär förslag till försäljning och börsintroduktion av vissa statliga företag,

1983/84:1041 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär tillsättande av en parlamentariskt sammansatt utredning för att framlägga konkreta förslag om överförande av storföretagen, de privata affärsbankerna, de privata försäkringskoncernerna, investmentbolagen och de privata finansstiftelserna i samhällelig ägo,

1983/84:1896 av Sten Svensson m. fl. (m), såvitt avser hemställan (12) att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till åtgärder som avser försäljning av statliga företag i den omfattning som angetts i motionen,

1983/84:1899 av Nils Åsling (c), vari hemställs att riksdagen begär att regeringen låter börsnotera statliga företag och därvid föranstaltar om att företagens anställda och lokala aktiesparklubbar erhåller företrädesrätt till förvärv av viss del av på marknaden utbjudna aktier för att säkra största möjliga ägarspridning i enlighet med vad i motionen anförts,

1983/84:2527 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt avser hemställan – med motivering i motion 1983/84:2524 – (2) att riksdagen hos regeringen begär förslag om försäljning och börsintroduktion av statliga företag, eller delar av statliga företag, i enlighet med vad som anförs i motionen.

**Motivering**

Enligt motion 1983/84:248 (m) är den åtgärd som regeringen har föreslagit i proposition 1983/84:70 otillräcklig. Staten bör sälja ut samtliga aktier i PK-banken, och detta bör ske i sådan form att inte vissa kategorier av köpare favoriseras. Två motiv anges för att staten bör minska sitt innehav av aktier i banken. För det första medför enskilt ägande högre effektivitet och större affärsmässighet i bankens drift. För det andra talar det statsfinansiella läget för att staten minskar sitt innehav av aktier i olika företag, så att dess skuldbörda och därmed även dess räntekostnader reduceras. Tillkomsten av fler enskilda aktieägare skulle stärka tilltron till att PK-banken arbetar utifrån marknadsmässiga principer.

Liknande synpunkter framförs i motion 1983/84:2539 (m). I denna motion sägs att PK-banken enligt en aktuell bedömning av utomstående experter vid en börsintroduktion skulle vara värd ca 2900 milj. kr. Det finns, menar motionärerna, inte något hållbart skäl för att staten skall uppträda som

företagsägare. Möjligheten för politiker att ingripa i företagens skötsel och strategiska planering måste undanröjas, hävdar de. Genom nya ägare skulle de statliga företagen garanteras en finansiell och företagsekonomisk kompetens som saknas hos staten.

I motion 1983/84:247 (fp) anförs att folkpartiet inte delar den i proposition 1983/84:70 uttryckta uppfattningen att staten inte bör avyttra någon del av sitt nuvarande aktieinnehav i PK-banken. Staten kan, menar motionären, mycket väl avyttra hela eller delar av sitt aktieinnehav i vissa statliga bolag, varvid en del bolag kan introduceras på börsen. PK-banken synes, säger motionären, tillhöra den grupp av statliga företag för vilken det statliga ägandet är onödigt. Staten bör således kunna sälja ut hela eller delar av sitt aktieinnehav i PK-banken.

Samma uppfattning uttrycks i motion 1983/84:2540 (fp). Motionärerna anför också att det är synnerligen önskvärt att staten tillförs de avsevärda ekonomiska resurser som en försäljning skulle inbringa. En privatisering av PK-banken skulle verka vitaliserande på banken och stärka dess ställning hos allmänheten, säger de vidare.

Det sistnämnda uttalandet möter även i motion 1983/84:2542 (c). Starka såväl statsfinansiella som ideologiska skäl talar enligt motionärerna för en väsentligt mer långtgående börsintroduktion än den som regeringen räknar med. Det uttalande till regeringen som de föreslår skulle gå ut på att det är angeläget med en ytterligare utförsäljning på börsen av statens aktier i PK-banken.

Vänsterpartiet kommunisterna kan, sägs det i dess partimotion 1983/84:2541, inte se något samband mellan en nödvändig ökning av aktiekapitalet i PK-banken och en börsintroduktion som innebär att privata finansintressen får inflytande i banken. Den föreslagna aktieförsäljningen betecknas som en eftergift för borgerliga krafter som vill minska samhällets inflytande i ekonomin. Samhällets inflytande över kreditgivning och investeringar borde tvärtom ökas genom att privata banker överförs i samhällets ägo.

En utförligare argumentation för en sådan förändring finns i motion 1983/84:1041 (vpk). Den har sin utgångspunkt i debatten om löntagarfonder, vilken enligt motionärerna tydligt har visat att den ekonomiska makten ligger hos ett fåtal personer som har s. k. kontrollpositioner i affärsbanker, investmentbolag etc. På borgerligt håll försöker man emellertid framställa aktieägande som en demokratisk form av ägande. Löntagarfondsdebatten har, menar motionärerna, klargjort att teorierna om den "krisfria kapitalismen" och talet om att det inte spelar någon roll vem som äger företagen måste tillbakavisas. Utvecklingen mot ökad koncentration av ägande och makt i näringslivet har på senare år gått allt snabbare och skapat ökade klyftor mellan rika och fattiga, anför motionärerna. Hushållens aktieinnehav har minskat och institutionernas ökat, konstaterar de vidare. De betonar särskilt affärsbankernas och försäkringsbolagens roll som instrument för storfinansens kontroll över näringslivet. Om den makt som nu tillkommer ett

litet fåtal av de främsta makthavarna överfördes i samhällets ägo, skulle i ett slag den största delen av storindustrin och kreditväsendet ställas under demokratisk kontroll, säger motionärerna vidare. Efter att ha erinrat om vänsterpartiet kommunisternas förslag om inrättande av "samhällsfonder" och "lokala fackliga investeringsfonder" uttalar motionärerna avslutningsvis att ett församhälleligande av den kapitalistiska ekonomins främsta maktcentra skulle lägga grunden för en utveckling bort från kapitalistisk centralstyrning och öppna vägen för en omfattande demokratisering av det svenska samhället.

I motion 1983/84:107 (m) hänvisas till tidigare förslag från moderata samlingspartiets sida om utförsäljning av statliga företag, bl. a. genom börsintroduktion av PK-banken, AB Pripps Bryggerier och KabiVitrum AB. Något industripolitiskt skäl för staten att behålla något av de under Statsföretagsgruppen redovisade dotterbolagen finns ej, hävdar motionärerna. En utförsäljning av dessa bolag skulle kunna stärka det statsfinansiella läget.

Denna uppfattning utvecklas utförligt i moderata samlingspartiets motion 1983/84:851. Följande principiella utgångspunkter anges där. Staten har varit mindre framgångsrik som företagare. Dess företag tenderar att bli redskap för politiker som vill främja regionala och sysselsättningspolitiska intressen. Företag bör emellertid ledas av professionella företagare med kunniga styrelser bakom sig. De statliga företagen bör därför avpolitiseras och lämnas att fungera på strikt företagsekonomiska villkor. Nya ägare bör ges möjlighet att träda till. Det nuvarande budgetläget gör det angeläget att minska underskotten. Detta kan bl. a. ske genom försäljning av andelar i de statliga företagen.

De företag eller företagsgrupper som i första hand bör privatiseras är, säger motionärerna, de som i dag arbetar under kommersiella betingelser i fri och öppen konkurrens med privata företag. I ett längre perspektiv kan även åtskillig verksamhet som bedrivs i monopolliknande former eller med subventioner utsättas för konkurrens och så småningom avyttras. Problemet med värdering av de företag som skall säljas kan lösas genom jämförelse med motsvarande företag på Stockholms fondbörs. Traditionella substans- och avkastningsvärderingar kan också göras.

Motionärerna berör olika tänkbara avyttringsmetoder – börsintroduktion samt avyttring av hela företaget eller delar därav till de anställda eller till annat företag eller annan företagsgrupp. I samband med en försäljning kan en nyemission genomföras. Vid en börsintroduktion bör, anser motionärerna, de anställda i berörda företag ges företrädesrätt att förvärva visst antal aktier. Fondkommissionärer m. fl. kan lämna förslag på privatiseringsmetoder. Fördelningspolitiska överväganden talar för att småsparare får möjlighet att köpa in sig i de gamla statsföretagen. Om de stora pensionsfonderna får köpa aktier kan kursvinster komma pensionärskollektivet till del.

Alla statliga verksamheter och företag kan inte avyttras, framhåller

motionärerna. Det finns ett antal företag som måste omstruktureras, byta företagsform och utsättas för konkurrens. Försäljningen måste ske stegvis så att kapitalmarknaden inte skadas.

Vid en genomgång av företag som de betraktar som aktuella för utförsäljning uttalar motionärerna först att det är rimligt att redan befintliga företagsgrupper i största möjliga utsträckning hålls samman. Bland företag som bör kunna avyttras omedelbart nämns främst Statsföretag AB. Andra företag i samma kategori är AB Statens Skogsindustrier (ASSI), Brygginvest AB och PK-banken. Statens aktier i de tidigare rent kooperativt ägda företagen Norrlands Skogsägares Cellulosa AB och Södra Skogsägarna AB borde i första hand avyttras till de gamla ägarna. Apoteksbolagets detaljhandelsenheter borde återföras i enskild ägo. Ägandet i Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) borde breddas så snart det låter sig göras.

Vissa andra företag kan, menar motionärerna, avyttras sedan de har omstrukturerats. Hit hör SSAB Svenskt Stål AB och Svenska Varv AB. Vissa av Svenska Varvs dotterbolag – Götaverken Arendal AB, Calor-Celsius AB och möjligen Cityvarvet AB skulle dock kunna säljas redan nu. Svenska Petroleum AB bör avvecklas eller avyttras. Vidare bör Zenit Shipping AB avvecklas snabbt, bl. a. genom att svenska redare erbjuds att förvärva enheter från Zenit.

Motionärerna diskuterar också statlig verksamhet i affärsverksform. Affärsverket FFV bör överföras i aktiebolagsform med sikte på en framtida börsintroduktion eller annan typ av avyttring, anser de, och statens vattenfallsverk kan stegvis privatiseras på litet längre sikt.

Enligt motionärernas bedömning skulle staten årligen kunna få in 2 à 2,5 miljarder kronor genom börsintroduktion av statliga företag. Därutöver skulle flera företag kunna säljas direkt till privata köpare. Motionärerna anger värden på de nämnda företagen som dessa sägs ha blivit åsatta av professionella värderare. Deras slutsats blir att privatiseringar om minst 3 miljarder kronor per år bör vara möjliga.

De nu refererade synpunkterna åberopas i motion 1983/84:1896 (m). Riksdagen föreslås anmoda regeringen att arbeta med ambitionen att statliga företag skall kunna avyttras i sådan omfattning att budgetläget för budgetåret 1984/85 förbättras med minst 3 miljarder kronor.

I motion 1983/84:100 (c) uttalas att det finns goda förutsättningar och rationella skäl för börsintroduktion och utförsäljning av vissa statliga företag. Regeringen bör, säger motionärerna, ta initiativ till en sådan utveckling, vilket också kan ge betydande positiva effekter på statsbudgeten.

Den budgetförstärkning som under budgetåret 1984/85 bör kunna åstadkommas genom försäljning av statliga företag beräknas i motion 1983/84:2524 (c) – som innehåller motiveringen till yrkandena i motion 1983/84:2527 – till ca 2 miljarder kronor. Staten kan genom eget ägande i skilda former driva industriell verksamhet för att tillgodose övergripande mål, säger motionärerna. Det kan finnas skäl att staten i vissa lägen medverkar vid

rekonstruktioner av krisdrabbade företag även genom att ta ägaransvar. Det statliga ägandet får emellertid inte bli ett självändamål. De vinstgivande företagen i Statsföretagsgruppen representerar en möjlighet för koncernen att själv generera kapital, konstaterar motionärerna. Börsen har också behov av nya objekt för placering av riskvilligt kapital. Som exempel på företag som skulle kunna säljas nämns Investment AB Procordia, SARA AB, AB Pripps Bryggerier, PK-banken och Ncb.

De två förstnämnda företagen anges även i motion 1983/84:1899 (c) som lämpliga försäljningsobjekt, tillsammans med Berol Kemi AB, KabiVitrum AB och Kalmar Kockum AB. Aktier till ett värde av 2–3 miljarder kronor per år borde enligt motionären kunna tillföras marknaden från den statliga sektorn. Detta skulle, menar han, vara välgörande med hänsyn till att materialknapphet driver upp kurserna på börsen.

Mot bakgrund av institutionella planerares och finansgruppers expansion pläderas i motionen för ett breddat aktieägande. Kravet på ägarspridning borde särskilt beaktas när statliga företag helt eller delvis privatiseras.

Folkpartiet anser att de statliga företagen behöver ett tillskott av andra ägare än staten för att få ägarrollen uppfylld, heter det i dess partimotion 1983/84:908. En strävan måste därför vara att i sådana företag få in enskilda eller kooperativa delägare med kompletterande minoritetsintressen. I vissa fall borde statliga företag helt säljas till privata ägare. Till grund för dessa slutsatser ligger ett resonemang enligt vilket statens roll som ägare till företag lätt kommer i konflikt med dess roll i övrigt. Att nödvändigt kapital kan anskaffas i konkurrensen på kreditmarknaden ser motionärerna som det bästa testet på att de statliga företagens expansion baseras på egen lönsamhet.

## Tidigare riksdagsbehandling

### Svar på fråga om PK-bankens nyemission

Finansminister Kjell-Olof Feldt besvarade den 29 november 1983 en fråga (1983/84:155) av Lars Tobisson (m) om PK-bankens planerade nyemission. Ett syfte med emissionen är, sades det i frågesvaret, att få en vid spridning av aktieposterna, vilket är en förutsättning för börsintroduktion. Det ankom på bankens ledning att avgöra hur fördelningen av de tecknade aktierna skulle ske. Finansministern hade erfarit att man från bankens sida undersökte möjligheterna att ge sina anställda och större kunder tillfälle att förvärva en del av de aktier som skulle emitteras.

### Motioner om försäljning av statliga företag

I anslutning till en proposition om rekonstruktion av Statsföretagsgruppen behandlade näringsutskottet (NU 1982/83:25) våren 1983 motionsyrkanden från moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet vilka gick ut på

försäljning av statliga företag. Försäljning, helt eller delvis, av vinstgivande dotterbolag till Statsföretag AB var en huvudpunkt i de tre partiernas sinsemellan något skiljaktiga program för rekonstruktion av Statsföretagsgruppen. Vidare rekommenderades bl. a. att AB Pripps Bryggerier successivt skulle föras över i privat ägo och att PK-banken skulle börsintroduceras.

Utskottet avstyrkte motionsyrkandena, vilka också avslogs av riksdagen. Eftersom den föreslagna försäljningen främst skulle komma att avse framgångsrika företag skulle de kvarvarande statliga företagen genomsnittligt förete låg lönsamhet, sade utskottet. I förlängningen låg att den kvarvarande statliga företagssektorn kunde komma att bestå enbart av mer eller mindre krisdrabbade företag, som hade små möjligheter att ömsesidigt bistå varandra och som utgjorde en mindre attraktiv miljö för de anställda och särskilt för kvalificerade företagsledare. En politik som skulle få sådana konsekvenser kunde inte tillstyrkas. Utskottet sade sig betrakta en livskraftig sektor av statliga företag som ett viktigt inslag i det svenska näringslivet. Frågan om en börsintroduktion av statliga företag som skulle leda till privat delägarskap finge prövas från fall till fall. Utskottet såg inga fördelar i en mera generell tillämpning av ett sådant system.

Enligt en reservation (m, c, fp) mot detta ställningstagande talade starka skäl för att staten endast undantagsvis borde driva egna företag. Även utanför krisbranscherna var det ofta svårt att uppnå samma lönsamhetsgrad i statliga företag som i privata. Det var uppenbar risk för att ledare för statliga företag förlitade sig på att ägaren i en krissituation skulle kunna förmås gripa in med kapitaltillskott eller motsvarande. Härigenom hämmades strävan efter ökad effektivitet. Ett tillskott av enskilda eller kooperativa delägare skulle skapa en nyttig motvikt mot en sådan utveckling. Ett annat starkt motiv för försäljning var, sade reservanterna, att den statliga företagssektorn ställde krav på stora kapitaltillskott som var helt oförenliga med en stram budgetpolitik. Som en riktpunkt angav de att staten under budgetåret 1983/84 borde kunna tillgodoräkna sig likvider för aktieförsäljning uppgående till ca 1 miljard kronor.

Finansutskottet har i betänkandet FiU 1983/84:25 om riktlinjer för den ekonomiska politiken och för budgetregleringen m. m. behandlat bl. a. partimotioner från moderata samlingspartiet, centerpartiet och folkpartiet med yrkanden att riksdagen skulle godkänna de allmänna riktlinjer för budgetregleringen som förordas i motionerna. I dessa riktlinjer ingår i vart och ett av fallen utförsäljning – bl. a. i samband med börsintroduktion – av statliga företag. De tre partiernas representanter i finansutskottet har i tre skilda reservationer anslutit sig till sina partiers förslag. Från moderata samlingspartiets sida har man räknat med att staten fr. o. m. budgetåret 1984/85 t. v. skulle årligen tillföras inkomster av ca 3 miljarder kronor genom försäljning av företag. Centerpartiet har bland "engångsförstärkningar" upptagit motsvarande inkomster till ett belopp av 2 miljarder kronor. Folkpartiet har i sin motion – som i den delen har tillstyrkts i reservationen,

dock utan särskilt omnämnande av denna inkomstkälla – angivit att "vissa engångsåtgärder för budgetåret 1984/85, framför allt utförsäljning och börsintroduktion av statliga företag", bör kunna inbringa mellan 1 och 2 miljarder kronor. Finansutskottets majoritet (s, vpk) har i ämnet anfört följande:

Utskottet ställer sig också avvisande till metoden att genom omfattande utförsäljning av statliga företag förbättra budgetsaldot. Självfallet bör statliga företag kunna avyttras om det i det enskilda fallet bedöms motiverat. Men sådana affärer bör sättas in i ett näringspolitiskt sammanhang och inte primärt utnyttjas för att uppnå kortsiktiga budgetpolitiska förbättringar. Mot varje sådan kortsiktig förstärkning av budgeten svarar en lika stor minskning av den statliga förmögenheten. Det torde också kunna ifrågasättas om inte en utförsäljning av denna omfattning skulle få avsevärda effekter på näringslivets kapitalförsörjning och kunna leda till betydande kursfall. Det finns därför risk för att den avsedda budgetförstärkningen skulle kunna utebli.

Riksdagen har den 7 mars 1984 följt finansutskottet och avslagit de berörda motionsyrkandena.

**Motioner om förstatligande av affärsbankerna m. m.**

Motioner av helt eller delvis samma innebörd som motion 1983/84:1041 (vpk) har avslagits av riksdagen vid en rad tidigare tillfällen. Näringsutskottet avstyrkte – med reservation av vänsterpartiet kommunisternas representant – en sådan motion våren 1983, varvid utskottet anförde att det program som lades fram i denna och en annan motion gav uttryck för en alltför kritisk inställning till det blandekonomiska systemet för att vara godtagbart.

I näringsutskottets betänkande NU 1980/81:8 redogörs för tidigare behandling av motioner om förstatligande av affärsbankerna. Den motion i ämnet som låg till grund för detta betänkande avstyrktes med i huvudsak följande resonemang. Det är av stor betydelse att statsmakterna har insyn i och möjlighet till kontroll av bankväsendet. Ett sådant samhälleligt inflytande utövas också genom bl. a. riksbanken, bankinspektionen och de offentliga styrelseledamöterna i affärsbankerna. Det förutsätter inte att bankerna övertas av staten. – Utskottets socialdemokratiska ledamöter anförde i ett särskilt yttrande att frågan om ett ökat samhällsinflytande över bankväsendet fortfarande var aktuell men att andra modeller än ett förstatligande kunde tänkas när det gällde att vidga det demokratiska inflytandet över bankverksamheten.

År 1982 togs nationalisering av de privata storbankerna och andra kreditinstitut upp som en punkt i ett av vänsterpartiet kommunisterna föreslaget program för arbetsskapande samhällsinsatser. Finansutskottet (FiU 1981/82:1) lämnade inte någon närmare kommentar till denna punkt i programmet.

## Utskottet

### Ökning av aktiekapitalet i PK-banken

Banklagstiftningen ställer krav på att en banks placeringar till viss del motsvaras av eget kapital eller jämställt täckningskapital hos banken. När rörelsen expanderar kan det bli nödvändigt för banken att öka det egna kapitalet, t. ex. genom en nyemission av aktier. Den statsägda Post- och Kreditbanken, PK-banken, befinner sig i detta läge.

Regeringen har i två propositioner framlagt förslag rörande ordningen för en ökning av PK-bankens aktiekapital från 633,6 milj. kr. till 750 milj. kr. Enligt den första av dessa propositioner, 1983/84:70, vilken avlämnades i november 1983, skulle ökningen ske genom en till allmänheten riktad nyemission till ett nominellt belopp av 116,4 milj. kr. Staten, vars andel av aktiekapitalet i banken nu är 99,96 %, skulle sålunda avstå från den företrädesrätt till teckning av nya aktier som tillkommer den såsom aktieägare. I samband med emissionen skulle PK-banken söka introduktion på Stockholms fondbörs.

Förslaget tillstyrktes av utskottet – med reservation av vänsterpartiet kommunisternas representant – i betänkandet NU 1983/84:12. På hemställan av den socialdemokratiska gruppens talesman i kammardebatten, som anförde att det hade visat sig att frågan om kapitaltillskott till PK-banken borde övervägas ytterligare, återförvisades ärendet till utskottet. Från moderata samlingspartiets, centerpartiets och folkpartiets sida motsatte man sig återremissen.

I januari 1984 kom en ny proposition, 1983/84:98, i samma ämne. I denna föreslår regeringen att staten genom ett temporärt kapitaltillskott av 168,8 milj. kr. möjliggör för PK-banken att på kort sikt uppfylla gällande kapitaltäckningskrav. Staten skulle för detta belopp förvärva nya aktier i banken till ett nominellt värde av 42,2 milj. kr. Förvärvet skulle alltså ske till en kurs av 400 %. Bankens styrelse, vars sammansättning har väsentligt ändrats vid en extra bolagsstämma i januari 1984, skulle på så sätt få större handlingsfrihet beträffande tidpunkten för den börsintroduktion som alltjämt planeras. En nyemission som skulle komma att riktas till allmänheten skulle begränsas till 74,2 milj. kr. En betydande överkurs har beräknats bli möjlig även vid detta tillfälle. I samband med den senare nyemissionen skulle staten via fondbörsen sälja de aktier som den förvärvat vid den första nyemissionen. Slutresultatet skulle även enligt denna ordning bli att PK-bankens aktiekapital uppgår till 750 milj. kr. och att utöver den ringa andel av aktiekapitalet som nu är i privata händer ytterligare 116,4 milj. kr. av aktiekapitalet har sålts till allmänheten. De beslut som regeringen i proposition 1983/84:98 – i stället för vad som föreslagits i den tidigare propositionen – påkallar för att den nu angivna ordningen skall möjliggöras är att riksdagen anvisar 168,8 milj. kr. för aktieteckning och godkänner att staten i samband med den andra nyemissionen dels avstår från sin företrädesrätt till teckning av nya aktier,

dels avyttrar de aktier som den har förvärvat vid den första nyemissionen.

Vänsterpartiet kommunisterna ställer sig avvisande till att en ökad andel av PK-bankens aktiekapital överlåts på andra ägare än staten. I motion 1983/84:2541 yrkar partiet därför att proposition 1983/84:98 skall avslås och att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till erforderligt kapitaltillskott från statens sida.

Utskottet vill anmärka att den begränsade första nyemission som föreslås i proposition 1983/84:98 låter sig förenas med den princip som motionärerna förfäktar och att avslagsyrkandet följaktligen i den delen ter sig omotiverat.

Sedan proposition 1983/84:98 framlades har PK-banken, enligt vad utskottet erfarit, konstaterat att det inte med säkerhet erfordras en nyemission under den närmaste tiden för att banken skall kunna uppfylla kravet på kapitaltäckning. Det skulle under sådana omständigheter kunna visa sig fördelaktigt för banken att i stället genomföra den planerade ökningen av aktiekapitalet till 750 milj. kr. genom en enda nyemission vid ett senare tillfälle.

Utskottet anser att riksdagen bör godta regeringens förslag att en viss mängd nya aktier i PK-banken skall säljas till andra än staten. Motion 1983/84:2541 (vpk) avstyrks följaktligen av utskottet.

Mot bakgrund av de nya upplysningar som har lämnats förordar utskottet att riksdagen anvisar det av regeringen begärda anslaget för aktieteckning – vilket bör ske i form av ett reservationsanslag – men samtidigt godkänner att staten, om så visar sig lämpligt, helt avstår från den företrädesrätt till teckning av nya aktier som tillkommer den i samband med den avsedda ökningen av aktiekapitalet till 750 milj. kr. Ett sådant godkännade bör anses innefatta också att, om en första emission till staten kommer till stånd, de därvid förvärvade aktierna sedermera får avyttras i samband med en andra nyemission. Det bör förutsättas att regeringen när så kan ske redovisar för riksdagen hur saken har hanterats.

De motioner som utöver den nyss berörda har väckts med anledning av endera av de båda propositionerna går ut på att staten helt eller delvis bör sälja sina nuvarande aktier i PK-banken till andra intressenter.

Utskottet delar inte motionärernas uppfattning på denna punkt. Starka skäl talar för att PK-banken får behålla sin ställning som en väsentligen statsägd affärsbank med de möjligheter till direkt och indirekt påverkan på bankväsendet i övrigt som denna ställning erbjuder. Följaktligen avstyrker utskottet – helt eller i ifrågavarande del – de nu avsedda motionerna 1983/84:248 och 1983/84:2539 (båda m), 1983/84:2542 (c) samt 1983/84:247 och 1983/84:2540 (båda fp).

**Försäljning av aktier i statliga företag?**

Utskottet tar här vidare upp sju motioner (m; c; fp) som i berörda delar upprepar synpunkter och önskemål som utskottet behandlade våren 1983 i

samband med regeringens förslag till rekonstruktion av Statsföretagsgruppen. Motionerna går ut på att statliga företag i stor utsträckning skall överlåtas på andra intressenter och introduceras på Stockholms fondbörs. Av redogörelsen i det föregående framgår att argumentationen i motionerna har många gemensamma drag men att det också finns vissa skillnader i synsätt och slutsatser. Uppfattningen att staten normalt inte bör driva företag kommer starkast till uttryck i motion 1983/84:851 (m). I motion 1983/84:908 (fp) pläderas för att kompletterande minoritetsintressen skall släppas in i de statliga företag som inte helt överlåts på privata ägare. Skäl som talar för statligt ägande av företag i vissa fall anförs i motion 1983/84:2524 (c). Som tänkbara försäljningsobjekt nämns i allmänhet främst vissa dotterbolag till Statsföretag AB. Den uppfattningen framförs emellertid också – i motion 1983/84:851 (m) – att redan befintliga företagsgrupper i största möjliga utsträckning bör hållas samman och att Statsföretag AB följaktligen bör avyttras i sin helhet. När det gäller vilket finansiellt resultat staten skulle kunna uppnå genom att helt eller delvis sälja statliga företag räknar man i motionerna 1983/84:851 (m) och 1983/84:1896 (m) med ett belopp av minst 3 miljarder kronor per år. Motsvarande belopp anges i motion 1983/84:2524 (c) – med anslutande yrkande i motion 1983/84:2527 – till 2 miljarder kronor och i motion 1983/84:1899 (c) till 2–3 miljarder kronor. Den sistnämnda motionen tar speciellt sikte på stor spridning av de försålda aktierna, bl. a. genom att företagens anställda och lokala aktiesparklubbar får viss företrädesrätt att förvärva aktier. Liknande synpunkter finns i motionerna 1983/84:851 (m) och 1983/84:908 (fp). – Som framgår av det föregående (s. 9 f.) har riksdagen i dagarna – efter beredning i finansutskottet – behandlat vissa motionsyrkanden som tagit sikte på försäljning av statliga företag.

I de nu aktuella motionerna talas genomgående om börsintroduktion i samband med försäljning av statliga företag. Utskottet vill erinra om att en förutsättning för att ett företags aktier skall kunna bli noterade på fondbörsen är att de redan har fått en betydande spridning. För notering på den s. k. A:I-listan, som omfattar flertalet börsföretag, krävs sålunda att det finns minst 1 000 aktieägare som var och en innehar minst en börspost, dvs. aktier till ett värde av minst ett basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, alltså f. n. drygt 20 000 kr.

Utskottet hänvisar med anledning av de nu aktuella motionerna till redogörelsen i det föregående för dess argumentation och ställningstagande när samma ämne behandlades för ett år sedan. Sammanfattningsvis kvarstår som ett avgörande omdöme att en livskraftig sektor av statliga företag är ett viktigt inslag i det svenska näringslivet. Den i några motioner framförda uppfattningen att staten i princip inte bör äga företag – annat än möjligen tillsammans med privata intressenter – finner utskottet alldeles ogrundad. Frågor om försäljning, helt eller delvis, av statliga företag får behandlas från fall till fall när särskilda omständigheter föreligger. Med instämmande vill

utskottet också åberopa vad finansutskottet nyligen har anfört i ärendet. Sålunda avstyrker näringsutskottet de sju nämnda motionerna såvitt de behandlas i detta sammanhang.

**Förstatligande av storföretag m. m.?**

Slutligen tar utskottet upp en motion av rakt motsatt innebörd, nämligen motion 1983/84:1041 (vpk), som syftar till att "storföretagen, de privata affärsbankerna, de privata försäkringskoncernerna, investmentbolagen och de privata finansstiftelserna" skall föras över i samhällelig ägo. Motionärerna vill att en parlamentariskt sammansatt kommitté skall tillsättas för att framlägga konkreta förslag om hur detta skall ske.

Motionen går som synes ut på en genomgripande systemförändring på det ekonomiska området i Sverige. Motionärerna har emellertid inte ens antytt på vilket sätt en sådan förändring skulle åstadkommas i praktiken. Utskottet inskränker sig till att konstatera att det inte finns sakliga motiv och inte heller opinionsmässigt underlag för sådana åtgärder som det skulle bli fråga om. Någon utredning av begärt slag vill utskottet alltså inte förorda. Med det sagda avstyrker utskottet motion 1983/84:1041 (vpk).

**Hemställan**

Utskottet hemställer

1. beträffande *ökning av aktiekapitalet i PK-banken*
   att riksdagen med anledning av propositionerna 1983/84:70 och 1983/84:98 och med avslag på motion 1983/84:2541
   a) godkänner vad utskottet anfört om ordningen för en ökning av Post- och Kreditbankens, PK-bankens, aktiekapital till 750 milj. kr., innebärande bl. a. att staten helt eller delvis avstår från sin företrädesrätt till teckning av nya aktier,
   b) till *Teckning av aktier i Post- och Kreditbanken, PK-banken,* på tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1983/84 under sjunde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 168 800 000 kr.,
2. beträffande *ytterligare försäljning av aktier i PK-banken*
   att riksdagen avslår motionerna 1983/84:247 och 1983/84:248, motion 1983/84:2539 yrkande 1, motion 1983/84:2540 yrkande 2 och motion 1983/84:2542,
3. beträffande *försäljning och börsintroduktion av statliga företag*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:100 yrkande 58, motion 1983/84:107 yrkande 13, motion 1983/84:851 yrkande 2, motion 1983/84:908 yrkande 3, motion 1983/84:1896 yrkande 12, motion 1983/84:1899 och motion 1983/84:2527 yrkande 2,

4. beträffande *förstatligande av vissa företag*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1041.

Stockholm den 8 mars 1984

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

*Närvarande:* Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Gunnar Nilsson i Stockholm (s), Lilly Hansson (s), Erik Hovhammar (m), Rune Jonsson (s), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Birgitta Johansson (s), Lars Ahlström (m), Per-Ola Eriksson (c) och Oswald Söderqvist (vpk).

## Reservationer

**1. Ökning av aktiekapitalet i PK-banken** (mom. 1)

Oswald Söderqvist (vpk) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet vill" och slutar med "har hanterats" bort ha följande lydelse:

Sedan proposition – – – (= utskottet) – – – senare tillfälle.

Utskottet finner inget skäl för riksdagen att bifalla regeringens förslag att PK-banken skall få sälja nyemitterade aktier till privata placerare. Det finns från allmänt samhälleliga utgångspunkter och med hänsyn till den svenska ekonomins struktur och funktion ett starkt behov av en helt statsägd bank av PK-bankens typ. Den idé som PK-banken representerar har också en lång tradition bakom sig. PK-banken spelar en viktig roll inom bankväsendet inte minst som motvikt mot en starkt koncentrerad privat bankstruktur. En bank med denna roll och ställning bör enligt utskottets mening vara helt statlig och icke ha ägare med andra intressebindningar.

På denna grund anser utskottet att staten bör finansiera den erforderliga ökningen av PK-bankens aktiekapital i dess helhet. Regeringen bör, såsom påyrkas i motion 1983/84:2541 (vpk), komma med förslag om det anslag som behövs för detta ändamål. Av de upplysningar som utskottet nyss har förmedlat tycks framgå att ett anslag nu omedelbart för en begränsad första emission inte är erforderligt.

*dels* att utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *ökning av aktiekapitalet i PK-banken*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:2541
a) avslår propositionerna 1983/84:70 och 1983/84:98,
b) hos regeringen begär nytt förslag om höjning av aktiekapitalet i enlighet med vad utskottet anfört.

**2. Ytterligare försäljning av aktier i PK-banken** (mom. 2)

Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Erik Hovhammar (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Lars Ahlström (m) och Per-Ola Eriksson (c) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "(båda fp)" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning. En ökad utförsäljning av aktier i PK-banken skulle tillföra staten avsevärda ekonomiska resurser. Den skulle samtidigt verka vitaliserande på banken och stärka dess ställning hos allmänheten. Den andel av aktierna som skulle komma att ägas av andra än staten blir enligt regeringens förslag ca 15 %. Denna andel bör i första hand ökas till minst den dubbla. Utskottet föreslår att riksdagen riktar ett uttalande av nu angiven innebörd till regeringen. I detta sammanhang noterar utskottet med tillfredsställelse det förebud om fortsatt omtänkande på socialdemokratiskt håll som kan utläsas av finansministerns uttalande i proposition 1983/84:70 att den föreslagna minskningen av statens ägarandel med bred marginal ligger inom vad som kan accepteras.

*dels* att utskottet under 2 bort hemställa

2. beträffande *ytterligare försäljning av aktier i PK-banken*
att riksdagen med anledning av motionerna 1983/84:247 och 1983/84:248, motion 1983/84:2539 yrkande 1, motion 1983/84:2540 yrkande 2 och motion 1983/84:2542 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**3. Försäljning och börsintroduktion av statliga företag** (mom. 3)

Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m), Erik Hovhammar (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Lars Ahlström (m) och Per-Ola Eriksson (c) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 13 med "Utskottet hänvisar" och slutar på s. 14 med "detta sammanhang" bort ha följande lydelse:

De skillnader sinsemellan som de nu föreliggande motionerna uppvisar förtar inte intrycket av stor inbördes samstämmighet vad gäller den huvudsakliga inriktningen. Utskottet hänvisar till den i det föregående refererade argumentationen för motsvarande motionsyrkanden förra året. Sammanfattningsvis gäller att staten endast undantagsvis bör driva företag och att det i företag med kvarstående statligt ägarintresse bör lämnas stort utrymme för privata och kooperativa delägare. Det är angeläget att regeringen snarast lägger fram en plan för försäljning och börsintroduktion av statliga företag. Särskild uppmärksamhet bör därvid ägnas åt Statsföretagsgruppen. Planen bör också ange vilket finansiellt resultat försäljningen

kan medföra för statens del. I nuvarande budgetläge är detta en fråga av grundläggande betydelse. Det är vidare viktigt att olika möjligheter att åstadkomma en bred spridning av de aktier som säljs får en noggrann belysning. Möjligheten att ge företagens anställda, pensionsstiftelser och lokala sparklubbar viss företrädesrätt att förvärva aktier bör prövas. Utskottet föreslår att riksdagen gör en framställning till regeringen av den innebörd som här har angivits. Därigenom tillgodoses de sju nämnda motionerna såvitt de behandlas i detta sammanhang.

*dels* att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *försäljning och börsintroduktion av statliga företag* att riksdagen med anledning av motion 1983/84:100 yrkande 58, motion 1983/84:107 yrkande 13, motion 1983/84:851 yrkande 2, motion 1983/84:908 yrkande 3, motion 1983/84:1896 yrkande 12, motion 1983/84:1899 och motion 1983/84:2527 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

**4. Förstatligande av vissa företag** (mom. 4)

Oswald Söderqvist (vpk) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "Motionen går" och slutar med "motion 1983/84:1041 (vpk)" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill betona att de maktfrågor som tas upp i motion 1983/84:1041 (vpk) är av central betydelse när det gäller att skapa ett samhälle med meningsfull och trygg sysselsättning för alla, god miljö och ett rikt kulturliv. Den starka och ökande maktkoncentration som nu präglar näringslivet, med dominerande inflytande för ett litet antal finansgrupper och ett utbrett ömsesidigt ägande storföretag emellan, innebär att kapitalismen får ohämmat spelrum inom mycket vida ramar. Koncentrationen leder till vidgade klyftor mellan fattiga och rika och står sålunda i strid med grundläggande sociala värden. Statsmakternas möjlighet att ytterligare omdana samhället till folkflertalets bästa inskränks.

Den socialdemokratiska regeringens löntagarfondsprojekt, som nu skall bringas ut i verkligheten, innebär inte mer än en marginell förändring i den ekonomiska maktens struktur. De privata affärsbankerna, de stora försäkringskoncernerna, investmentbolagen och de privata finansstiftelserna kan fortsätta att spela sina nyckelroller i koncentrationsprocessen. Den nuvarande utvecklingen måste, såsom framhävs av motionärerna, brytas genom att dessa maktcentra liksom storföretagen inom industri och andra näringar förs över i samhällets ägo. En parlamentariskt sammansatt kommitté bör, i enlighet med vad som föreslås i motionen, få i uppdrag att framlägga konkreta förslag om hur denna nödvändiga omdaning av den ekonomiska maktapparaten skall kunna förverkligas.

*dels* att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *förstatligande av vissa företag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1041 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.